

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه حکیم سبزوار

دانشگاه حکیم سبزوار

دانشکده جغرافیا و علوم محیطی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه ای و تحولات نظام شهری
مطالعه موردی: استان خراسان رضوی

استاد راهنما:

دکتر یعقوب زنگنه

استاد مشاور:

دکتر علیرضا حمیدیان

نگارش:

داود سمیعی پور

۱۳۹۱

دانشگاه حکیم سبزواری

دانشگاه حکیم سبزواری

دانشکده جغرافیا و علوم محیطی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه ای و تحولات نظام شهری

مطالعه موردی: استان خراسان رضوی

استاد راهنما:

دکتر یعقوب زنگنه

استاد مشاور:

دکتر علیرضا حمیدیان

نگارش:

داود سمیعی پور

۱۳۹۱

شماره:
تاریخ:

باسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه

اعضای هیات داوران، نسخه نهایی پایان نامه آقای داود سمیعی پور تحت عنوان: تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه ای و تحولات نظام شهری (مطالعه موردی استان خراسان رضوی) را از نظر فرم و محتوی بررسی و با نمره (۱۶/۵۰) پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

ردیف	نام و نام خانوادگی	سمت	امضاء
۱-	دکتر یعقوب زنگنه	استاد راهنما	
۲-	دکتر علیرضا حمیدیان	استاد مشاور	
۴-	دکتر محمد سلمانی مقدم	استاد داور	
۵-	جواد جمال آبادی	نماینده تحصیلات تکمیلی	

نام و نام خانوادگی و امضای مدیر گروه

سوگند نامه دانش آموختگان دانشگاه حکیم سبزواری

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه بر نکند

اینک که به خواست آفریدگار پاک، کوشش خویش و بهره گیری از دانش استادان و سرمایه های مادی و معنوی این مرز و بوم، توشه ای از دانش و خرد گردآورده ام، در پیشگاه خداوند بزرگ سوگند یاد می کنم که در به کارگیری دانش خویش، همواره بر راه راست و درست گام بردارم. خداوند بزرگ، شما شاهدان، دانشجویان و دیگر حاضران را به عنوان داورانی امین گواه می گیرم که از همه دانش و توان خود برای گسترش مرزهای دانش بهره گیرم و از هیچ کوششی برای تبدیل جهان به جایی بهتر برای زیستن، دریغ نورزم. پیمان می بندم که همواره کرامت انسانی را در نظر داشته باشم و هموعان خود را در هر زمان و مکان تا سر حد امکان یاری دهم. سوگند می خورم که در به کارگیری دانش خویش به کاری که با راه و رسم انسانی، آیین پرهیزگاری، شرافت و اصول اخلاقی برخاسته از ادیان بزرگ الهی، به ویژه دین مبین اسلام، مبیانت دارد دست نیازم. همچنین در سایه اصول جهان شمول انسانی و اسلامی، پیمان می بندم از هیچ کوششی برای آبادانی و سرافرازی میهن و هم میهنانم فروگذاری نکنم و خداوند بزرگ را به یاری طلبم تا همواره در پیشگاه او و در برابر وجدان بیدار خویش و ملت سرافراز، بر این پیمان تا ابد استوار بمانم.

داود سمعی پور

تقديم به

خانواده ام

تشکر و قدردانی

ستایش می‌کنم خداوند را، برای تکمیل نعمت‌های او و تسلیم بودن برابر بزرگی او و ایمن ماندن از نافرمانی او. سپاس خداوندی را که نعمت آموختن علم و گام نهادن در راه کسب معرفت را به من ارزانی نمود.

پس از حمد الهی؛ بر خود لازم می‌دانم که از همه عزیزانی که بنده را در انجام این پژوهش راهنمایی و مساعدت و همراهی نمودند صمیمانه تشکر نمایم.

از استاد راهنمای عزیزم جناب آقای دکتر زنگنه؛ که با وجودی آراسته به گوهر علم و اخلاق؛ همواره و در طی سالهایی که در محضرشان به شاگردی نشسته‌ام، برایم چون راهنمایی دلسوز و مشوقی پشتیبان بوده‌اند؛ صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم.

از استاد مشاور بزرگواریم جناب آقای دکتر حمیدیان نیز به خاطر مساعدت‌ها و مشاوره‌های ارزشمند و نیز نظرات روشنگرانه‌شان کمال سپاس و قدردانی را دارم.

همچنین از تمامی اساتید دوران تحصیلم به ویژه آقایان دکتر سلمانی مقدم، دکتر توفیقی، دکتر حسینی، دکتر انتظاری، دکتر امیراحمدی، دکتر باعقیده، دکتر بهرامی و استاد نفیسی فرد کمال تشکر را دارم. تشکر ویژه خود را نیز تقدیم می‌دارم به استاد عزیزم جناب آقای جمال آبادی که در طی دوران تحصیل و حضورم در دانشگاه سبزوار همواره گره‌گشای امور آموزشی بنده بوده‌اند. در ادامه از دوستان عزیزم آقایان قنبری، اکبری، موسوی و نیز خانمها حسینی و موسوی که در انجام این پژوهش بنده را خالصانه یاری نمودند صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم.

در پایان خالصانه‌ترین تقدیرها را به خانواده عزیزم تقدیم می‌دارم؛ که هر آنچه دارم از وجود پر مهر آنهاست.

دانشگاه علم سبزوری

فرم چکیده پایان نامه دوره تحصیلات تکمیلی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

نام خانوادگی دانشجو: سمیعی پور	نام: داود	ش دانشجویی: ۸۸۱۳۵۳۳۰۱۸
استاد راهنما: دکتر یعقوب زنگنه	استاد مشاور: دکتر علیرضا حمیدیان	
دانشکده: جغرافیا و علوم محیطی	رشته: جغرافیا	گرایش: برنامه ریزی شهری
مقطع: کارشناسی ارشد	تاریخ دفاع: ۱۳۹۱	تعداد صفحات: ۲۱۳

عنوان پایان نامه: تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه ای و تحولات نظام شهری
(مطالعه موردی: استان خراسان رضوی)

کلیدواژه‌ها: خراسان رضوی؛ تبدیل روستا به شهر؛ توسعه منطقه ای؛ نظام شهری

چکیده

یکی از راهبردهای مهمی که در نیم قرن اخیر برای مقابله با عدم تعادل منطقه ای ناشی از رشد فزاینده شهرهای بزرگ مورد توجه قرار گرفته است، تقویت شهرهای کوچک و میانی در نظام شبکه شهری است. در ایران نیز در سالهای اخیر بررسی و تحلیل نقش و عملکرد شهرهای کوچک و میانی در توسعه منطقه ای مورد توجه جغرافیدانان قرار گرفته و مطالعات متعددی در رابطه با این موضوع انجام گرفته است، اما در تحقیقات اندکی موضوع تبدیل روستا به شهر (که نوعی ایجاد شهرهای کوچک در نواحی روستایی است) و بازتاب های فضایی آن در نظام شبکه شهری و توسعه منطقه ای مورد توجه قرار گرفته است. بر این اساس هدف اصلی این تحقیق بررسی و تحلیل اثرات تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه ای و نظام شهری استان خراسان رضوی، در طی نیم قرن اخیر (دوره ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰) می باشد. پژوهش حاضر براساس ماهیت و روش انجام تحقیق جزو تحقیقات توصیفی - تحلیلی می باشد. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از شیوه تجزیه و تحلیل کمی با تکیه بر مدل ها و تکنیک های برنامه ریزی منطقه ای استفاده گردیده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهند که سهم فرآیند تبدیل روستا به شهر در افزایش خالص جمعیت شهری استان خراسان رضوی؛ رقمی کمتر از ۲۰ درصد میزان افزایش کل بوده است. با وجود این روستاهای تبدیل شده به شهر توانسته اند در جذب و نگهداشت جمعیت موفق عمل نموده و در کل تاثیر مثبتی در بسامان سازی فضایی جمعیت و تعدیل نظام سکونتگاهی منطقه داشته باشند.

امضای استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات طرح تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه
۵	۲-۱- بیان مساله و ضرورت انجام تحقیق
۱۰	۳-۱- پیشینه تحقیق
۱۲	۴-۱- سوالات اساسی تحقیق
۱۳	۵-۱- فرضیات تحقیق
۱۳	۶-۱- روش انجام تحقیق

فصل دوم: مبانی نظری تحقیق

۱۵	۱-۲- نظریه مکان مرکزی
۲۰	۲-۲- نظریه آگوست لوش
۲۳	۳-۲- نظریه قطب رشد
۲۸	۴-۲- نظریه مرکز- پیرامون
۳۰	۵-۲- پاراداریم توسعه سرزمینی
۳۲	۱-۵-۲- رویکرد توسعه روستاشهری
۳۵	۲-۵-۲- قلمرو بسته (خود بسنده) انتخابی
۳۶	۶-۲- رویکردهای نوین سیستمی به نظامهای منطقه‌ای (دیدگاه هیلهورست)
۳۸	۷-۲- رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی

۴۳	۸-۲- راهبرد توسعه شهرهای کوچک
۴۶	۹-۲- مفاهیم شهرهای کوچک
۴۶	۱-۹-۲- تعریف شهر
۵۰	۲-۹-۲- تعریف شهر کوچک
۵۳	۳-۹-۲- نقش و اهمیت شهرهای کوچک در برنامه‌های توسعه
۵۸	۱۰-۲- کارکرد شهرهای کوچک در توسعه سرزمینی
۵۹	۱۱-۲- نقش شهرهای کوچک در توسعه ملی و منطقه ای
۶۱	۱۲-۲- نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی و روابط شهر و روستا
۶۵	۱۳-۲- نقش شهرهای کوچک در تعادل بخشی به نظام اسکان جمعیت و کاهش مهاجرت‌های روستایی
۶۸	۱۴-۲- نقش شهرهای کوچک در تمرکز زدایی
۷۰	۱۵-۲- تعاریف و مفاهیم نظام شهری
۷۵	۱۶-۲- تبدیل روستا به شهر
۷۹	۱۷-۲- پیشینه تحقیق در جهان و ایران
۸۶	۱۸-۲- جمع بندی

فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

۸۹	۱-۳- جامعه
۹۳	۲-۳- نمونه
۹۴	۳-۳- روش انجام تحقیق
۹۵	۴-۳- روش گردآوری اطلاعات و ابزار گردآوری
۹۵	۵-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۹۶	۶-۳- مدل‌ها و تکنیک‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات
۹۶	۱-۶-۳- مدل رتبه - اندازه در نظام شهری و منطقه ای
۹۷	۲-۶-۳- شاخص تمرکز هرfindال
۹۸	۳-۶-۳- مدل ضریب کشش پذیری
۹۸	۴-۶-۳- شاخص نخست شهر
۹۹	۵-۶-۳- مدل آنتروپی
۱۰۰	۶-۶-۳- ضریب جینی

فصل چهارم: بررسی محدوده مورد مطالعه

۱-۴	مقدمه	۱۰۲
۲-۴	معرفی اجمالی خراسان رضوی	۱۰۳
۳-۴	موقعیت طبیعی استان خراسان رضوی	۱۰۴
۴-۴	تقسیمات سیاسی استان خراسان رضوی	۱۰۵
۵-۴	موقعیت استان خراسان رضوی	۱۰۶
۱-۵-۴	مذهبی (بارگاه امام رضا علیه السلام)	۱۰۶
۲-۵-۴	استراتژیکی (آسیای میانه و شرق)	۱۰۶
۳-۵-۴	ارتباطی (کریدور شمال-جنوب و شرق به غرب)	۱۰۶
۶-۴	وضعیت اجتماعی و فرهنگی استان	۱۰۷
۱-۶-۴	وضعیت اجتماعی	۱۰۷
۲-۶-۴	وضعیت فرهنگی	۱۰۷
۷-۴	وضعیت اقتصادی استان	۱۰۸
۱-۷-۴	نرخ اشتغال	۱۰۸
۲-۷-۴	نرخ بیکاری	۱۰۸
۳-۷-۴	نرخ مشارکت	۱۰۸
۴-۷-۴	تولید ناخالص داخلی	۱۰۸
۵-۷-۴	سهم اشتغال در بخش های اقتصادی	۱۰۹
۶-۷-۴	فعالیت های اقتصادی به تفکیک زیربخش ها	۱۱۰
۷-۷-۴	مهمترین چالش های اقتصادی	۱۱۰
۸-۴	نظام استقرار فعالیتها	۱۱۱
۹-۴	مهاجرت	۱۱۱
۱-۹-۴	مهاجرت بین استانی	۱۱۱
۲-۹-۴	مهاجرت بین شهرستانی در استان خراسان رضوی	۱۱۱
۱۰-۴	حاشیه نشینی	۱۱۲
۱۱-۴	ساختار فضایی استان	۱۱۳
۱-۱۱-۴	ویژگی های نظام شهری	۱۱۳
۲-۱۱-۴	جایگاه شهرها در سلسله مراتب خدماتی استان	۱۱۳
۳-۱۱-۴	نظام روستایی و عشایری (۱۳۸۵-۱۳۷۵)	۱۱۴

- ۱۱۴-۴-۱۲- وضعیت امنیتی و نظامی.....
- ۱۱۵-۴-۱۳- جمع بندی از وضع موجود استان خراسان رضوی.....
- ۱۱۵-۴-۱۳-۱- نقاط ضعف و تهدیدها.....
- ۱۱۶-۴-۱۳-۲- نقاط قوت و فرصتها.....
- ۱۱۶-۴-۱۳-۳- مسائل اساسی استان.....
- ۱۱۷-۴-۱۴- بررسی شهرهای مورد مطالعه.....

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل داده ها و آزمون فرضیات

- ۱۵۲-۵-۱- تبدیل روستا به شهر و نقش آن در تحولات نظام شهری.....
- ۱۵۲-۵-۱-۱- بررسی تحولات نظام شهری کشور.....
- ۱۵۷-۵-۱-۲- بررسی تحولات نظام شهری منطقه مورد مطالعه.....
- ۱۶۳-۵-۱-۲-۱- محاسبه مدل رتبه- اندازه شهرهای استان خراسان رضوی.....
- ۱۷۵-۵-۱-۲-۲- محاسبه ضریب آنتروپی جمعیت شهرهای استان.....
- ۱۷۹-۵-۱-۲-۳- محاسبه ضریب جینی طبقات جمعیتی سلسله مراتب شهری استان.....
- ۱۸۶-۵-۱-۲-۴- محاسبه شاخص نخست شهری برای نظام شهری استان.....
- ۱۸۷-۵-۱-۲-۵- شاخص تمرکز هرفیندال.....
- ۱۹۰-۵-۲- تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه مورد مطالعه.....
- ۱۹۷-۵-۳- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات.....
- ۱۹۹- منابع و مآخذ.....

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۱۹.....	شکل ۱-۲: مدل مکان مرکزی و مدل ترکیبی از بازاریابی و امر اداری در طرح کریستالر.....
۲۱.....	شکل ۲-۲: طرح ساده شده مدل لوش از پتر هاگت.....
۳۰.....	شکل ۳-۲: ترتیب مراحل در ساختار منطقه‌ای مدل فریدمن.....
۱۰۵.....	شکل ۴-۱: نقشه تقسیمات سیاسی استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۰.....
۱۰۹.....	شکل ۴-۲: روند تغییرات اشتغال در بخشهای مختلف استان خراسان رضوی ۱۳۸۵-۱۳۶۵.....
۱۱۲.....	شکل ۴-۳: وضعیت حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ استان.....
۱۱۸.....	شکل ۴-۴: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان قوچان.....
۱۲۰.....	شکل ۴-۵: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان باخرز.....
۱۲۲.....	شکل ۴-۶: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان گناباد.....
۱۲۴.....	شکل ۴-۷: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان جغتای.....
۱۲۶.....	شکل ۴-۸: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان درگز.....
۱۲۸.....	شکل ۴-۹: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان خلیل آباد.....
۱۳۰.....	شکل ۴-۱۰: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان زاوه.....
۱۳۲.....	شکل ۴-۱۱: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان رشتخوار.....
۱۳۴.....	شکل ۴-۱۲: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان خواف.....
۱۳۶.....	شکل ۴-۱۳: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان طرقبه شاندیز.....
۱۳۸.....	شکل ۴-۱۴: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان تربت جام.....
۱۴۰.....	شکل ۴-۱۵: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان فیروزه (تخت جلگه).....
۱۴۲.....	شکل ۴-۱۶: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان گناباد.....
۱۴۴.....	شکل ۴-۱۷: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان کلات.....
۱۴۶.....	شکل ۴-۱۸: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان درگز.....
۱۴۸.....	شکل ۴-۱۹: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان جویین.....

- شکل ۴-۲۰: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان درگز..... ۱۵۰
- شکل ۵-۱: نمودار تعداد روستاهای ارتقا یافته به شهر در ایران (۹۰-۱۳۳۵)..... ۱۵۵
- شکل ۵-۲: نمودار نرخ سالانه تبدیل روستا به شهر در ایران (۹۰-۱۳۳۵)..... ۱۵۵
- شکل ۵-۳: نمودار تعداد شهرهای استان خراسان رضوی (۹۰-۱۳۳۵)..... ۱۶۱
- شکل ۵-۴: نمودار تعداد تبدیل روستا به شهر در استان خراسان رضوی..... ۱۶۱
- شکل ۵-۵: نمودار درصد جمعیت اضافه شده به شبکه شهری استان از تبدیل روستا به شهر..... ۱۶۲
- شکل ۵-۶: نمودار رتبه - اندازه شهری ۱۳۴۵..... ۱۶۶
- شکل ۵-۷: نمودار رتبه - اندازه شهری ۱۳۵۵..... ۱۶۶
- شکل ۵-۸: نمودار رتبه - اندازه شهری ۱۳۶۵..... ۱۶۹
- شکل ۵-۹: نمودار رتبه - اندازه شهری ۱۳۷۵..... ۱۶۹
- شکل ۵-۱۰: نمودار رتبه - اندازه شهری ۱۳۸۵..... ۱۷۲
- شکل ۵-۱۱: نمودار رتبه - اندازه شهری ۱۳۹۰..... ۱۷۲
- شکل ۵-۱۲: شاخص نخست شهری نظام شهری خراسان رضوی..... ۱۸۶
- شکل ۵-۱۳: شاخص تمرکز هرفیندال نظام شهری استان..... ۱۸۷

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۹	جدول ۱-۲: شاخصهای مکان مرکزهای پیشنهادی والتر کریستالر.....
۲۲	جدول ۲-۲: مقایسه نظریه کریستالر و لوش.....
۴۷	جدول ۳-۲: معیارهای شناخت شهر از روستا.....
۸۰	جدول ۴-۲: برخی از تحقیقات صورت پذیرفته راجع به نقش شهرهای کوچک در توسعه.....
۸۴	جدول ۵-۲: تحقیقات انجام گرفته در زمینه نقش شهرهای کوچک و روستا شهرها در توسعه.....
۹۰	جدول ۱-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۴۵-۱۳۳۵.....
۹۰	جدول ۲-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۵۵-۱۳۴۵.....
۹۱	جدول ۳-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۶۵-۱۳۵۵.....
۹۱	جدول ۴-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۷۵-۱۳۶۵.....
۹۲	جدول ۵-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۸۵-۱۳۷۵.....
۹۲	جدول ۶-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۹۰-۱۳۸۵.....
۹۴	جدول ۷-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۶۵-۱۳۵۵ (نمونه گروه اول).....
۹۴	جدول ۸-۳: روستاهای ارتقا یافته به شهر بین سرشماری ۷۵-۱۳۶۵ (نمونه گروه دوم).....
۱۰۵	جدول ۱-۴: تقسیمات سیاسی استان خراسان رضوی.....
۱۰۸	جدول ۲-۴: مقایسه رشد ارزش افزوده واقعی بخشهای اقتصادی استان خراسان رضوی با کشور ۸۵-۱۳۸۰.....
۱۰۹	جدول ۳-۴: میانگین درصد سهم ارزش افزوده واقعی بخشهای اقتصادی استان خراسان رضوی و کشور ۸۵-۱۳۸۰.....
۱۱۲	جدول ۴-۴: وضعیت حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ استان.....
۱۵۳	جدول ۱-۵: تغییرات جمعیت کل و شهرنشین و میزان شهرنشینی و تعداد شهرهای کشور.....
۱۵۶	جدول ۲-۵: تعداد روستاهای ارتقا یافته به شهر و نرخ متوسط سالانه تبدیل روستا به شهر در کشور.....
۱۶۰	جدول ۳-۵: تغییرات جمعیت کل و شهرنشین و میزان شهرنشینی و تعداد شهرهای استان خراسان رضوی.....
۱۶۱	جدول ۴-۵: تغییرات جمعیت شهرنشین استان خراسان رضوی و میزان رشد سالانه آن.....
۱۶۲	جدول ۵-۵: محاسبات جمعیتی فرآیند تبدیل روستا به شهر در استان خراسان رضوی.....
۱۶۴	جدول ۶-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۴۵.....

- جدول ۷-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۵۵..... ۱۶۵
- جدول ۸-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۶۵..... ۱۶۷
- جدول ۹-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۷۵..... ۱۶۸
- جدول ۱۰-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۸۵ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۷۰
- جدول ۱۱-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۸۵ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۷۱
- جدول ۱۲-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۹۰ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۷۳
- جدول ۱۳-۵: محاسبه لگاریتمی سلسله مراتب شهری استان در سال ۱۳۹۰ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۷۴
- جدول ۱۴-۵: محاسبه ضریب آنتروپی جمعیت شهرهای استان خراسان رضوی..... ۱۷۵
- جدول ۱۵-۵: محاسبه ضریب جینی طبقات جمعیتی نظام شهری استان خراسان رضوی..... ۱۷۹
- جدول ۱۶-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۴۵ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۰
- جدول ۱۷-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۴۵ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۰
- جدول ۱۸-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۵۵ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۱
- جدول ۱۹-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۵۵ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۱
- جدول ۲۰-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۶۵ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۲
- جدول ۲۱-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۶۵ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۲
- جدول ۲۲-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۷۵ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۳
- جدول ۲۳-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۷۵ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۳
- جدول ۲۴-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۸۵ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۴
- جدول ۲۵-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۸۵ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۴
- جدول ۲۶-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۹۰ با احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۵
- جدول ۲۷-۵: محاسبه ضریب جینی نظام شهری استان در سال ۱۳۹۰ بدون احتساب شهرهای نوپا..... ۱۸۵
- جدول ۲۸-۵: محاسبه شاخص شاخص نخست شهری نظام شهری استان..... ۱۸۶
- جدول ۲۹-۵: محاسبه شاخص تمرکز هرفیندال نظام شهری استان خراسان رضوی..... ۱۸۷
- جدول ۳۰-۵: رشد سالانه جمعیت کل استان خراسان رضوی طی دوره های سرشماری..... ۱۹۰
- جدول ۳۱-۵: محاسبه ضریب کشش پذیری برای شهرهای نمونه گروه اول..... ۱۹۱
- جدول ۳۲-۵: محاسبه ضریب کشش پذیری برای شهرهای نمونه گروه دوم..... ۱۹۲
- جدول ۳۳-۵: مقایسه ضریب کشش پذیری برای شهرهای مورد مطالعه گروه اول..... ۱۹۴
- جدول ۳۴-۵: مقایسه ضریب کشش پذیری برای شهرهای مورد مطالعه گروه دوم..... ۱۹۴
- جدول ۳۵-۵: ارزیابی نهایی میزان موفقیت کلیه شهرهای نوپا در جذب و نگهداشت جمعیت..... ۱۹۵

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

در دنیای در حال توسعه ما، تمرکز شهری، باعث پیدایش مسائل و مشکلات بسیاری در شهرهای بزرگ گردیده است. پژوهشگران شهری و منطقه‌ای جهت فائق آمدن به این عدم تعادل که در اثر توسعه شهرهای بزرگ به وجود آمده است، توجه و تمرکز تحلیل‌های خود را، به توسعه شهرهای کوچک و متوسط به عنوان یک استراژی لازم و موثر اختصاص داده‌اند. در بیشتر کشورهای در حال توسعه، توجه برنامه‌ریزان به تمرکززدایی فضایی - کالبدی سرزمین با هدف توازن بخشیدن به نظام سکونتگاهی، مهار رشد ناهنجار کلان شهرها، کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و دوگانگی شهری - روستایی، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، بهبود کیفیت زندگی در نواحی شهری و روستایی و کاهش مهاجرت روستائیان به شهرهای بزرگ؛ به راهبردهای متفاوتی در زمینه توزیع جمعیت و شهرنشینی منجر شده است که یکی از مهم‌ترین راهبردهای موجود در این خصوص، توجه به تقویت شهرهای کوچک و حمایت از این گونه شهرها در شبکه شهری کشور است. راهبرد توسعه شهرهای کوچک، از دهه ۱۹۷۰ به منظور ایجاد نظام سکونتگاهی متناسب و یکپارچه و الگوی عادلانه‌تر اقتصادی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفت. در واقع از این دهه به دلیل افزایش دلسردی و سرخوردگی نسبت به مکانیزم رخنه به پایین مطرح شده از سوی مکتب نئوکلاسیک رشد اقتصادی، توجه محققان و برنامه‌ریزان به مکان‌های شهری کوچک و متوسط برای ایجاد یک الگوی عادلانه‌تر اقتصادی فضایی هدایت شده است.

از این رو، یکی از اقداماتی که در سالهای گذشته و علی‌الظاهر در ارتباط با رشد، توسعه و تقویت شهرهای کوچک در سطح کشور صورت گرفته است، تبدیل روستاهای بزرگ و مراکز بخش به نقاط شهری بوده است. تبدیل نقاط روستایی به شهر در قالب راهبرد کارکردهایی مطرح می‌شود که ایجاد

شهرهای کوچک را در پیوند شهری در توسعه روستایی با حوزه‌های روستایی محور قرار می‌دهد، این سیاست معطوف به رویکرد شبکه منطقه‌ای به جای مدل‌های مبتنی بر نظام‌های بالا به پایین همچون قطب رشد شهری است و بر هماهنگ سازی و ادغام توسعه روستایی با توسعه شهری در مقیاس توسعه شهرهای کوچک ناحیه‌ای و محلی استوار است.

در ایران با شکست سیاست قطب رشد و تبعات منفی ناشی از آن، بعد از جنگ، سیاست کلی به سمت سیاست توسعه روستا - شهری به خصوص راهبرد یوفرد حرکت نمود. این راهبرد در ایران به شکل تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک در جهت خارج نمودن روستاها از انزوای جغرافیایی و تحقق تعادل‌های ناحیه‌ای نمود پیدا کرد. به همین جهت و طی نیم قرن اخیر، یکی از اثرات فرآیند شهرگرایی شتابان بر ساختار فضایی و جمعیتی کشور، رشد فزاینده تعداد شهرها، از طریق تبدیل مراکز روستایی به شهرهای کوچک می‌باشد.

با بررسی نتایج سرشماریهای عمومی کشور در طی دوره ۵۵ ساله ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ مشاهده می‌گردد که تعداد شهرهای کشور از رقم ۱۹۹ شهر سال ۱۳۳۵ به ۱۳۳۱ شهر در سرشماری سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است که حکایت از افزوده شدن ۱۱۳۲ شهر به شبکه شهری کشور در طی دوره مذکور دارد. افزایش تعداد شهرهای کشور از طریق ارتقای روستاها، در طی سالهای ۴۵-۱۳۳۵، ۵۵-۱۳۴۵، ۶۵-۱۳۵۵، ۷۵-۱۳۶۵ و ۸۵-۱۳۷۵ و ۹۰-۱۳۸۵ به ترتیب ۷۳، ۱۰۱، ۱۲۳، ۱۱۶، ۴۰۰ و ۳۱۹ شهر بوده است که بیانگر اهمیت بالای پدیده تبدیل روستا به شهر، در افزایش تعداد شهرهای کشور و به تبع آن تاثیرات گوناگون آن بر تحولات نظام شهری کشور است. آنچه مسلم است اضافه شدن این تعداد شهر به شبکه سکونتگاههای شهری کشور دارای آثار اقتصادی، اجتماعی و کالبدی خاص خود می‌باشد، ضمن اینکه نظام سلسه مراتب و سطح شهرنشینی کشور را دستخوش دگرگونی می‌سازد. اما علی رغم اهمیت بیان شده در ارتباط با این پدیده و تاثیرات ناشی از آن؛ در تحقیقات اندکی موضوع تبدیل روستا به شهر و بازتاب های فضایی آن در نظام شبکه شهری و توسعه منطقه‌ای مورد توجه قرار گرفته است. بر این اساس هدف اصلی این تحقیق بررسی و تحلیل اثرات تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه‌ای و نظام شهری در استان خراسان رضوی در طی نیم قرن اخیر (دوره ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰) می‌باشد.

با توجه به روش مطالعه و اهداف تحقیق؛ این پایان نامه در پنج فصل به شرح زیر تنظیم گردیده

است:

فصل اول: کلیات طرح تحقیق

فصل دوم: مبانی نظری تحقیق

فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

فصل چهارم: بررسی محدوده مورد مطالعه

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات